

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Житомирський державний університет імені Івана Франка
ННІ філології та журналістики
Кафедра новітньої української літератури та соціальних
комунікацій

Вітражі

**Збірник матеріалів викладацько-студентських наукових
семінарів**

ЖИТОМИР – 2013

УДК 82 – 193.3(093)»19»

ББК 83

Рекомендовано до друку кафедрою новітньої української літератури та соціальних комунікацій ННІ філології та журналістики Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 6 від 10.01.2013 р.)

Рецензенти:

А.С. Близнюк – кандидат філологічних наук, доцент кафедри редагування та основ журналістики Житомирського державного університету імені Івана Франка;

В.В. Халін – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дидактичної лінгвістики та літературознавства Житомирського державного університету імені Івана Франка;

О.М. Шуневич – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри методики викладання навчальних предметів Житомирського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

Вітражі: Збірник матеріалів викладацько-студентських наукових семінарів / Упор. В.І. Башманівський. – Випуск 4. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. – 2013. – 186 с.

УДК 82. – 193.3(093)»19»

ББК 83

У збірнику запропоновано матеріали викладацько-студентських наукових семінарів, присвячених творчості українських письменників.

Для студентів філологічних спеціальностей, учителів-словесників, а також тих, кого цікавить література XIX – XX століття.

© В.І. Башманівський, 2013

В.І. Башманівський,
кандидат філологічних наук, доцент

Проблема вибору в романі В. Шкляра «Залишенець. Чорний Ворон»

В історії філософської думки існує декілька поглядів щодо поняття вибору. Великий тлумачний словник сучасної української мови трактує вибір «як той, кого вибрано» [1, с. 126]. Автори нової філософської енциклопедії стверджують: «Вибір – проблема філософська, що полягає в самовизначенні особистості стосовно принципів, рішень і дій» [2, с. 466]. У студії ми акцентуватимемо увагу на тому, що моральний зміст має лише вибір вищої мети. Так, за Кантом, моральне завдання людини полягає у виборі дії, що співпадає з обов'язком, а звідси – самовизначення людини по відношенню до себе й до людства.

Герої роману В. Шкляра «Залишенець. Чорний Ворон» уособлюють кантівського суб'єкта свободи, який у ворожому оточенні поводить відповідно до свого власного вибору, своєї свободи, бажань. Чужі сили – це більшовицькі окупанти, які, прийшовши на його рідну землю, починають нав'язувати свої порядки. Ось фрагмент з інструкції Троцького агітаторам-комуністам: «Вы должны помнить, что коммуны, чрезвычайку, продовольственные отряды, комиссаров-евреев украинский крестьянин возненавидел до глубины души. В нем проснулся спавший сотни лет вольный дух запорожского козачества и гайдамаков. Это страшный дух, который кипит, бурлит, как Днепр на порогах, и заставляет украинцев творить чудеса храбрости. Это тот дух вольности, который давал им нечеловеческую силу в течении сотен лет воевать против своих угнетателей – поляков, русских, татар и турок...» [3, с. 29-30].

Антилюдське, зверхнє ставлення до українського народу, нав'язування імперської психології породили могутній супротив у душах кращих синів рідної землі. «Якийсь дикун з розхристаною на всі груди гімнастеркою – чи не їхній ватаг – під загальний регіт підійшов до курінного Чорновуса й потягся п'ятірнею до його лівого рукава, на якому золотів тризуб.

– А ето што за цацкі?

Чорновус на вагання часу не мав: вихопив шаблю, махнув з усього плеча, і чужа рука, відтята по лікоть, упала на землю» [3, с. 36].

А. Камю стверджує, що бунт породжується усвідомленням несправедливості людського життя, бунт кричить і вмирає, щоб скандальний стан світу припинився. Мета бунту – перетворення. Але перетворювати – значить діяти, а дія... може означати вбивство, оскільки бунт не знає, є воно законним чи незаконним.

Убивство сприймається героями твору як цілком прийнятний шлях розв'язання суспільних проблем. Людина змушена нехтувати вимогами моралі, а ідея життя у світі без насильства й знуцання залишається нездійсненою. Війна призвичаює до своїх страшних, антигуманних законів: «Був колись у моєму загоні хлопчина (...) Івасем звався. Поки воюємо, він ще нічого, а як настане затишшя, йому наче пороблено. Впадає в таку нуду, хоч викинь чоловіка, аби на інших не перейшла та хвороба...» [3, с. 246]. Війна уособлює марність пошуків традиційної логічної відповіді на питання про сенс існування, підкреслюючи екзистенціальну приреченість людини на страждання.

«Цього разу в лебединському гніздовищі Чорний Ворон застав усього лише дванадцять козаків. Він здогадувався, що десь воно так і станеться, але казав собі: хай.

Хай усе йде своєю чергою без принуки, фортуна сама відбере тих, на кого зможеш покластися в найчорнішу годину» [3, с. 282].

Герої Василя Шкляра, з самого початку опинившись перед вибором, чи залишатися максимально захищеними у звичайному середовищі, чи витворити нові умови свого існування, відмовляючись від первісної захищеності, – обирають останнє. «Я люблю волю, а її можна вигодувати лише кров'ю» [3, с. 152] або «...мусимо триматися, мусимо стояти до останнього. Хто зможе... Хто здатний. Доки вистачить сил» [3, с. 261]. Залишенці покладають надію на свого отамана, вони бачать у його образі дороговказ із глухого кута, а їхній шлях – то шлях смерті: «Прощавай, отамане. Такий час, що, може, більше не побачимося. Але... – на його губах затремтіла сумовита усмішка, – їднак історія колись скаже, хто ми були і де поділися» [3, с. 293].

Жахливі, моторошні картини війни супроводжуються присутністю старого ворона, через образ якого автору вдається поєднати минуле та сучасне. Недарма в кінці твору старий ворон залишає цей світ.

Герої роману один за одним гинуть, підкреслюючи приреченість людини на страждання в абсурдному й дисгармонійному світі. Вони усвідомлюють свою неминучу смерть, проте ставляться до цього спокійно: «Ходя вирішив. Він знав, що ніхто вже, крім нього, не прикриє отамана, і коли його вдарила перша куля, він тільки стріпнувся й пішов далі (...). Кров залила Ході очі, але він бачив, як його душа, схожа на маленьку пір'їнку, відлітає в піднебесся...» [3, с. 376].

Козаки, самотійно обравши свою долю, ніби усвідомлюють відсутність причин для продовження життя, адже ті, ради кого герої помирають, уже зрадили їх, заховавшись у своїх домівках та відмовляючи повстанцям у житлі та продуктах.

Холодноярці могли вибрати життя, могли розчинитися в натовпі селян чи діаспори, але вони вибрали смерть, бо знали: альтернатива свободі – тільки рабство.

Вирішення автором внутрішнього конфлікту в житті героїв, їх вибору репрезентується заявою Чорного Ворона в листі до рідних: «Не журіться за мною тяжко. Мені зовсім не жаль мого молодого життя, бо кладу його за нашу святу ідею, яка ніколи не вмере навіть у поневоленій Україні.

Спасибі вам усі, мої рідні, за розуміння (...). Прощайте і не журіться за мною, бо я свідомо обрав цей хрест» [3, с. 313-314]. У поглядах Чорного Ворона домінує бажання жити, боротися без «надії на успіх».

Думки героя твору В. Шкляра підіймаються до рівня філософських категорій «вибір», «воля», «дисципліна духу», «стоїцизм». Недарма з таким захопленням воїни дивляться на знайдений прапор холодноярської повстанської армії: «Ворон розгорнув полотнину. На ній було вигаптувано срібною заполоччю герб-тризуб у терновому вінку. І головний холодноярський девіз – «Воля України або смерть». Із другого боку полотнища над тризубом у вінку яскравіло Тарасове пророцтво. Як заклик: «І повіє новий огонь з Холодного Яру» [3, с. 334].

Прапор став для героїв символом своєрідної психологічної основи на шляху до розуміння та утвердження внутрішньої свободи. А звідси – ідея чесності з собою, що репрезентує логічний наслідок визнання людини вільною.

Література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.

2. Новая философская энциклопедия: В 4 т. – Т. 1. – М.: Мысль, 2000. – 721 с.
3. Шкляр В. «Залишенець. Чорний Ворон. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2010. – 384 с.

Л.А. Башманівська,
кандидат педагогічних наук, доцент

Родинне виховання на уроках української літератури в процесі вивчення творчості М. Стельмаха

На сьогоднішньому етапі розвитку літературної освіти особливо актуальною є проблема родинного виховання як основи духовного становлення особистості, ефективного засобу формування національної свідомості. Відомі вчені, методисти, учителі (Г. Ключек, Р. Мовчан, Н. Волошина, Є. Пасічник, Б. Степанишин, Ж. Свірська, Л. Драчук, Г. Бійчук, Т. Яценко та інші) неодноразово наголошували на необхідності збереження національних традицій родинного виховання школярів на уроках української літератури.

Вивчення художніх творів, спрямованих на виховання любові й пошани до батьків, відповідальності за честь родини, збереження її традицій, норм родинної моралі, передбачає широке ознайомлення учнів із родинними цінностями, які за багато століть сформував український народ. Це любов і повага між батьками, подружжя вірність, турбота про дітей, а дітей про батьків і старших у сім'ї, відповідальність, дотримання народних звичаїв. До таких творів належить і повість М. Стельмаха «Гуси-лебеді летять», що допомагає учням усвідомити важливу роль родини в нашому житті, її виховних традицій і цінностей.

За програмою з української літератури на уроках вивчаються лише окремі фрагменти з цього твору, тому вважаємо за необхідне винести інші розділи повісті на позакласне читання. Таким чином, учні матимуть змогу прочитати твір повністю, оскільки він має глибокий родинознавчий зміст.

Ще перед вивченням повісті, ознайомлюючи учнів з біографією, учитель звертає увагу на те, який величезний виховний вплив на становлення М. Стельмаха мали його батьки, дідусь і бабуса, дядько